

Originalbåndskriftet *Kringla* brant opp i 1728, bare ett blad unnslett flammene. (Faksimile av *Kringla*-båndskriftet, fra Snorres kongesoger, Det Norske Samlaget 1979)

Forfattet Snorre Heimskringla?

Kongesagaene slik vi kjenner dem er neppe ført i pennen av Snorre Sturlason selv, mener den danske professoren Jonna Louis-Jensen.

Jonna Louis-Jensen.

Mye tyder på at Heimskringla er en redigert og omarbeidet versjon av Snorres tekster, skrevet etter hans død. Ingen av de originale tekster Snorre trolig skrev er bevart. Kongesagaene og andre middelaldertekster vi kjenner til i dag, er hentet fra avskrifter.

Snorres kongesagaer, slik de fremstår i Heimskringla, er kjent fra et middelaldermanuskript kalt *Kringla*. Dette gikk tapt i en stor brann i København i 1728.

Ett eneste blad av den originale *Kringla* unnslett flammene. Dette har gjort forskere i stand til å fastslå at dokumentet trolig ble skrevet av en islending 15-20 år etter at Snorre

Sturlason selv var død. Litteraturhistorien må omskrives, mener Jonna Louis-Jensen.

Hun påpeker videre at det finnes flere middelalderske avskrifter av deler av Heimskringla, men kun én "komplett" versjon av hele verket. Professoren mener dette styrker hennes teori om at *Kringla* – og dermed kongesagaene – er et redigeringsarbeide gjennomført av andre, muligens Snorres egen nevø.

Les mer på side 6-7

SHS ber om forslag til gruppeledere

Senter for høyere studier organiserer grunnforskning på internasjonalt nivå. Styret skal i desember vurdere lederkandidater til forskningsgrupper som skal ha ettårig opphold ved senteret i forskningsåret 2003/2004.

Gruppeledere velges blant ledende norske forskere innenfor fagfeltene humaniora, matematikk/naturvitenskap og samfunnsvitenskap/jus. Gruppene skal ha en internasjonal sammensetning, og fullfinansieres av SHS i samarbeid med de norske universitetene. Det er ikke mulig å drive eksperimentell forskning ved senteret.

SHS ber nå om forslag til verdige lederkandidater.

Forslaget bør inneholde:

1. Navn på lederkandidat(er), arbeidssted og CV.
2. Fagområde eller tema for gruppens ettårige virksomhet ved SHS.
3. En kort beskrivelse av det foreslåtte tema og oversikt over sentrale problemstillinger på feltet.

Mer informasjon finnes på våre nettsider: www.shs.uio.no Spørsmål og forslag til gruppeledere rettes til professor Aanund Hylland, tel: 22854271, e-post: aanund.hylland@econ.uio.no, eller professor Ole-Jørgen Skog, tel: 22122511, e-post: o.j.skog@shs.uio.no

Frist for innsendelse av forslag er 23. november 2000

Årets SHS-grupper

Utgivelse av middelaldertekster, gruppen ledes av professor Odd Einar Haugen, Universitetet i Bergen. Gruppens prosjekt og deltakere presenteres på side 4-7.

Beslutninger under usikkerhet, gruppen ledes av professor Stein W. Wallace, NTNU Trondheim og presenteres i neste utgave av SHS Informasjonsblad, vår 2001.

Væsker i bergarter, gruppen ledes av professor Bjørn Jamtveit, Universitetet i Oslo. Gruppen presenteres i neste utgave av SHS Informasjonsblad, vår 2001.

Vitenskapelig leder Ole-Jørgen Skog:

Med sans for avvik og handling

Avvikssosiologen Ole-Jørgen Skog har tiltrådt i nyopprettet stilling som vitenskapelig leder ved Senter for høyere studier. (Foto: Ellen Stokland)

Uten sans for akademisk båstenkning, men som spesialist på avvik, med tro på en rikere fremtid og drevet av intellektuell nysgjerrighet, har sosiologiprofessor Ole-Jørgen Skog tiltrådt den nyopprettede stillingen som vitenskapelig leder ved Senter for høyere studier.

I høst fikk Senter for høyere studier omsider en vitenskapelig leder på fulltid, slik Bjørgo-utvalget anbefalte i evalueringen av senteret "Åndenes Hus" – på Drammensveien i 1997. Ole-Jørgen Skog (54) kommer fra professorstilling ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo, og ser frem til å videreføre SHS' engasjement for å fremme fri og fremragende grunnforskning i Norge.

Haldenseren har allsidig bakgrunn og har vært innom flere vitenskapelige forskningsområder. Egentlig skulle han bli matematiker og har sin grunnutdannelse fra Det matematiske naturvitenskapelige fakultet. Men sent på 60-tallet fulgte han strømmen over til Det samfunnsvitenskapelige fakultet og tok hovedfag i pedagogikk. Sin første vitenskapelige stilling fikk han imidlertid innen epidemiologi og sosiologi, og endte opp med avvikssosiologi med fokus på alkohol, narkotika, selvmord og vold som spesialer. Det skulle være unødvendig å presisere at Ole-Jørgen Skog er tverrfaglig interessert og orientert.

– Jeg har liten respekt for den tradisjonelle akademiske båstenkningen, sier han. – Jeg har alltid beveget meg på tvers av institusjonene og er genuint nysgjerrig på andre fag enn mitt eget. Heldigvis er det stadig flere som har en tverrfaglig forskningstilnærming, dermed blir de strenge grensene mellom forskjellige fagmiljøer løst litt opp.

Fremmer tverrfaglighet

Og det var ikke minst det tverrfaglige, elitistiske miljøet ved Senter for høyere studier som vekket Skogs interesse for stillingen som vitenskapelig leder. Han synes ordningen med tre ett-årige forskningsprosjekter innenfor svært forskjellige fagområder er særlig spennende, og har tro på nye intellektuelle utfordringer både for seg selv og for gjesteforskerne ved senteret. Han er opptatt av å gi gruppene best mulig arbeidsvilkår og vil bistå dem slik at de får en god dialog seg imellom.

– Gruppen kan ha mye å lære av hverandre, påpeker Skog, som bestreber seg på å

legge til rette for formelle og uformelle møter mellom gruppene.

– Den tradisjonelle og hyggelige felleslunsjen i det vakre tårnværelset ved senteret er et daglig eksempel på dette. Uformelle samtaler mellom folk av forskjellige nasjonaliteter og med forskjellige vitenskapelige spesialkunnskaper gir forskerne muligheter til å få annerledes og fruktbar inspirasjon. Tidligere har sjamanismeforskere og botanikere ved SHS funnet felles interesser. Alt er duket for at liknende samarbeid vil kunne skje igjen.

Grunnforskning må prioriteres

En annen viktig oppgave for den vitenskapelige lederen er å være en forskningspolitisk pådriver i offentligheten og overfor myndighetene. Bedrede økonomiske vilkår er et kjernesporsmål i så måte. Etter at Bjørgo-utvalget i 1997 fastslo at SHS ville gå under om ikke de økonomiske rammene for senteret ble dramatisk utvidet, økte Bondevik-regjeringen bevilgningene med 26 prosent over statsbudsjettet det påfølgende året. Dermed var senterets videre drift sikret. Likevel, de økte bevilgningene utgjorde bare en liten brøkdel av det som var anbefalt i evalueringsrapporten, og SHS har fremdeles svært trang økonomiske kår.

– Norge bruker svært lite penger på forskning i forhold til land vi liker å bli sammenliknet med, sier Skog, som også er forskningspolitisk engasjert. Han var selv med i en arbeidsgruppe ved Universitetet i Oslo som leverte en utredning om universitetsforskningens kår i Norge i februar 2000.

– Der påpekte vi at satsningen på grunnforskning i Norge ligger langt bak resten av Europa og USA. Grunnforskningen må styrkes om vi skal henge med i utviklingen. Politikerne har uttrykt at de tar dette på alvor. Det er lovet en opptrapping som i løpet av fem år skal bringe Norge opp på gjennomsnittet i OECD-landene. Vi får håpe at løftene innfris denne gangen. Om så skjer burde en styrkning av SHS være selvsagt.

Forskningsmeldingen signaliserte også ønske om å opprette flere sentre for fremragende forskning i Norge. Fortrinnsvis ved universitetene, men andre typer institusjoner kan også være aktuelt. Ole-Jørgen Skog ønsker en slik utvikling velkommen, og mener det vil være naturlig å etablere samarbeid sentrene i mellom så snart disse kommer i drift.

I tillegg til å arbeide for at SHS skal få økte bevilgninger over statsbudsjettet, vil SHS' vitenskapelige leder søke etter andre finansierings-

Løft for SHS-administrasjonen

Ansettelsen av Ole-Jørgen Skog som vitenskapelig leder betyr en betydelig styrkning av administrasjonen ved SHS.

SHS hadde inntil Skog ble ansatt, bare to fast ansatte. Særlig er senterets utrettelige kontorsjef, Unn Haaheim Hagen, glad for å ha fått en støttespiller med faglig tyngde som er til stede hele tiden.

– Det er veldig fint for gjesteforskerne at Skog er tilgjengelig for diskusjoner og fagrelaterte spørsmål, sier hun. – Han virker samlende på det faglige miljøet på huset og det er en styrke. Det er også viktig at SHS har fått et ansikt utad som alltid er tilgjengelig.

Hagen får også sårt tiltrengt avlastning etter åtte år med ansvar for administrasjon av senteret og tilrettelegging for gjesteforskerne. Årlig besøker 30-40 forskere SHS, de færreste er fra Oslo og må derfor ha hjelp til å finne bolig. Utlendinger trenger kanskje visum, de skal tas i mot ved ankomst og har de med seg hele familien, må det skaffes skoleplass til barna.

De tre første årene Senter for høyere studier var i drift, var Unn Haaheim Hagen den eneste fast ansatte ved senteret. I 1995 ble Marit Finnemyhr Strøm ansatt som sekretær. I tillegg fungerte tidligere styreleder Torstein Jøssang som faglig leder, men han var delt mellom senteret og forpliktelser ved Fysisk institutt ved Universitetet i Oslo. En

Marit Finnemyhr Strøm (t.v.) og Unn Haaheim Hagen er glad for den styrkning av administrasjonen ansettelsen av Ole-Jørgen Skog innebærer. (Foto: Ellen Stokland)

minimal administrasjon med andre ord, som har vært svært sårbar og personavhengig. En liten stab til tross, forskerne som har gjestet senteret opp gjennom årene har rost den gode servicen og administrasjonens enestående evne til å legge forholdene til rette.

Bjørge-utvalget karakteriserte den administrative bemanningen ved SHS som opp-

siktsvekkende lav. Enkelte sentre for høyere studier i andre land har like mange administrativt ansatte som de har forskere.

En mann til på laget betyr en merkbar styrkning av administrasjonen ved SHS, det merker både de ansatte og forskerne i "Åndenes Hus".

ES

kilder. Blant annet påpeker han at Norges forskningsråd bør prioritere senteret på Drammensveien når avkastning av det nyopprettede grunnforskningsfondet skal fordeles.

– Men fondet er i utgangspunktet for lite til å dekke behovet, sier Skog, som er enig med Hervik-utvalget om at norsk næringsliv i større grad bør investere i grunnforskning.

– Vi må sondere terrenget for å finne private finansieringsformer, dog er nok dette noe som ligger langt frem i tid. I utlandet, og særlig i USA, er det en betydelig privat finansiering av eliteforskning. I Norge er det ikke tradisjon for dette, her investerer næringslivet heller i idrett enn i forskning og kultur.

Ekspert på rusmisbruk

Ole-Jørgen Skog skal også drive egen forskning ved SHS. Med tidligere tilknytning til diverse forskningsinstitutter og universiteter i inn- og utland, har han vært konsentrert om såkalt avvikssosiologi. Han er blant landets fremste eksperter på avviksatferd relatert til alkohol, narkotika, selvmord og vold. Han har vært med-

lem i flere offentlige utvalg og komiteer som har arbeidet med rusmiddelproblematikk, blant annet som styremedlem i Rusmiddel-direktoratet i perioden 1989-1995.

Allerede i 1978 fikk han sin første utmerkelse da Fondet for forskning og folkeopplysning ga ham den såkalte Scharffenbergprisen for populærvitenskapelige virksomhet om rusmidler. I 1987 fikk han den prestisjetunge Jellinek Memorial Award fra Addiction Research Foundation i Toronto, Canada for sitt bidrag til forståelsen av drikkekulturer og sammenhengen mellom befolkningens drikkevaner og alkoholproblemer. Og med lang erfaring fra felten kan han fastslå – stikk i strid med det folk flest ønsker å tro – den norske alkoholpolitikken virker etter hensikten. Høye priser og begrenset tilgjengelighet får oss til å drikke mindre alkohol.

Den evig nysgjerrige Ole-Jørgen Skog fortsetter imidlertid å utvide sin forskerhorisont, og har i den senere tid fattet en videre interesse for generell handlingsteori med fokus på begrepsparet rasjonalitet/irrasjonalitet og viljesvakhet.

– Hva er egentlig rasjonalitet, spør Skog, og gir selv en minimumsdefinisjon: at det er en overensstemmelse mellom tanke og handling.

– Og hva skal til for at man ikke gir etter for fristelser? Hva er det som får meg til å ta bare to øl til når jeg sitter på bar med gutta en helt vanlig onsdagskveld? Igjen gir sosiologiprofessoren selv svaret.

– Det handler om hvor opptatt man er av fremtidige konsekvenser av det man gjør nå, eksempelvis morgendagens forelesning. Mange former for avvik skyldes for liten interesse for hvilke følger disse handlingene får i fremtiden, forklarer han, og legger til at folks viljesvakhet har sammenheng med hvor tålmodige de er.

– Når man er inne i en utålmodig fase, er man mer tilbøyelig til å gjøre ting man vil angre på i fremtiden, sier Skog, som for tiden arbeider med et teoretisk forskningsprosjekt som søker å utvikle en generell forståelse av menneskelige handlinger. Og da benytter den tverrfaglige professoren seg av både sosiologi, psykologi, økonomi og statsvitenskap.

ES

Tilbake til middelalderen, via moderne

Med dagens moderne informasjonsteknologi formidler forskere ved SHS vår fjerneste fortid, samtidig gir de oss direkte adgang til de middelalderske kildene.

Tenk deg at du henter en vakkert dekorert murstein av en bok, setter deg godt tilbake i lenestolen og blar opp på første side av Snorres kongesagaer og begynner å lese beretningen om eldre norsk historie. Det faller deg neppe inn at boken du holder mellom hendene er resultat av mange års studier av middelalderske håndskrifter, tolkninger av tegn og språklige variasjoner, og gjentatte oversettelser av et uregelbundet norrønt språk.

Middelalderens originale håndskrevne tekster er utilgjengelig materiale for de aller fleste av oss. For det første er både skrift og språk i stor grad uforståelig for en norsk leser. Ytterligere forvansket blir det fordi svært mange ord er forkortet både en og to ganger, og dessuten er det stor variasjon i stavemåte og grammatikk. I middelalderen fantes ingen felles stave- eller grammatikknorm for norrønt språk, og det ga håndskriftene et sterkt individuelt preg. At håndskriftene i tillegg er få i antall, til dels ødelagt av tidens tann, svært dyre å repro-

dukere og oppbevares i sentrale arkiver, bidrar heller ikke til at allmennheten kan få ta dem nærmere i øyesyn.

Formidler fortidens tekster

Det er derfor blitt historie-, språk- og litteraturforskernes oppgave å formidle eldre tiders tekster til dagens lesere. Årets forskningsgruppe i humaniora ved Senter for høyere studier søker nettopp å bidra til denne formidlingen mellom fjern fortid og nåtid. Odd Einar Haugen, professor i norrøn filologi ved Universitetet i Bergen, leder forskningsprosjektet "Utgivelse av middelaldertekster", som samler forskere fra alle de nordiske land, samt Tyskland. I hovedsak arbeider forskerne med individuelle prosjekter for elektronisk utgivelse, men samarbeider om å finne frem til en felles standard for koding av middelaldertekster.

– Dagens elektroniske hjelpemidler er ikke beregnet på et middelaldersk skriftspråk og mange bokstav- og forkortelsestegn mangler i

de eksisterende fonter, forklarer Odd Einar Haugen. – For å dekke lydforrådet i norrønt måtte det latinske alfabetet i sin tid utvides med flere tegn. Noen av dem ble hentet fra runealfabetet, mens andre ble laget ved tilføyning av kvister, buer og liknende – eller ved sammenskriving av enkelttegn. I tillegg ble de vanlige forkortelsestegnene utvidet med nye varianter og bruksmåter. Dette greier vi ikke uten videre å gjengi med dagens elektroniske tekstbehandlingsutstyr, i alle fall ikke på en måte som det er utarbeidet en felles standard for.

Mangler standard for koding

Dog har forskere funnet sine egne måter å løse disse problemene på og har kommet opp med forskjellige former for koder. Men siden denne kodingen ikke har vært koordinert gjennom en sentral normeringsinstans, har mange ulike kodepraksiser oppstått. Noen forskere har fått hjelp av systemutviklere og laget helt nye tegn, mens andre har tatt utgangspunkt i de tegn som allerede finnes som standard i eksisterende fonter. Det har gjort det vanskelig å sammenstille tekstene og søke i dem. Denne vanskelige situasjonen ønsker forskningsgruppen ved SHS å bidra til å endre ved å fremme en felles standard.

– Vi baserer oss på den standarden som er utarbeidet av det såkalte Text Encoding Initiative, forklarer Haugen, nærmere bestemt den standarden som er utviklet innenfor Extensible Markup Language.

– Disse standardene er svært generelle og dekker alle slags språk. Det er derfor en konkret utfordring å vise hvordan de bør brukes på et bestemt kildemateriale i en bestemt språkform – i vårt tilfelle middelalderhåndskrifter på norrønt språk. Det viktigste for oss er at informasjonen i tekstene blir kodet på en best mulig måte, men vi legger også vekt på at tekstene skal kunne leses i en forståelig versjon, etter mønster av eksisterende tekstutgaver. Det kan gjøres gjennom særskilte programmer som for eksempel DynaText, eller gjennom en ordinær nettleser – forløpig bare Internet Explorer. På sikt håper vi de fleste forskere i vårt fagfelt gir sin tilslutning til en felles kodingsstandard.

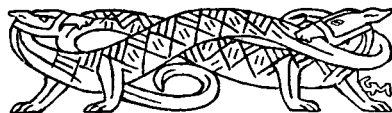
Kildenærhet vs. forståelighet

Det er imidlertid ikke bare gjengivelse av tegn som er en stor utfordring for utgivere av middelaldertekster. Et annet grunnleggende

Middelalderhåndskriftet Flateyjarbók inneholder en lang rekke kongesagaer, elektronisk utgivelse gir oss adgang både til oversettelser og det vakre originaldokumentet.

ne teknologi

Odd Einar Haugen

Odd Einar Haugen (46) har vært professor i norrøn filologi ved Universitetet i Bergen siden 1993. Han leder forskningsgruppen "Utgivelse av middelaldertekster" ved SHS i inneværende forskningsår.

Haugen har forsket og publisert innenfor fagfeltene filologi og tekstkritikk, hovedsakelig med vekt på norrønt språk og litteratur. I samarbeid med Einar Thomassen, utga han i 1990 antologien *Den filologiske vitenskap*. Han har også utgitt flere lærebøker i norrøn filologi, blant annet *Grunnbok i norrønt språk* (3. utg. 1998).

I perioden 1993-1998 var Odd Einar Haugen faglig koordinator for Fjernord, et fjernundervisningsprogram i nordisk grunnfag. De siste fem årene har han vært redaktør for *Maal og Minne*, et fagtidsskrift for norrøn filologi og nordisk språkvitenskap.

Siden 1992 har Haugen sittet i redaksjonsrådet for bokserien *Early Icelandic Manuscripts in Facsimile* som utgis i København. Han har også hatt en rekke administrative verv ved Universitetet i Bergen, og han har representert universitetet bl.a. i "Nordisk nettverk for elektronisk behandling av middelalderhåndskrifter".

spørsmål blir hvor trofast mot det originale språket og teksten i håndskriftet man skal være. Språklig nærhet til kilden betyr som regel en uforståelig tekst for dem uten spesialkompetanse.

— For at folk flest skal kunne lese og forstå de gamle tekstene, må de oversettes til et moderne språk, sier Haugen. — Det innebærer både tolkninger og omskrivninger, og man fjerner seg fra den opprinnelige teksten. Nettopp derfor har det også vært vanlig å utgi versjoner som er svært trofaste mot originalteksten, til tross for at disse er uegnet for et bredere publikum. Muligheten vi nå har for elektronisk utgivelse innebærer i så måte et enormt fremskritt, faktisk et paradigmeskifte innenfor vårt fagfelt. Haugen påpeker blant annet at muligheten for

Tekstkoding og oversettelse

Forskjellige måter å formidle middelalder tekst på, her følger første strofe i Håvamål i forskjellige varianter.

Text Encoding Initiative-koding

```
Gaatt<expan abbr=&z;>er</expan>
allar a&dh;&rrot;</l>
<l>gang&iac; &finscl;ram<expan
abbr=&bar;>m</expan> um
&slong;kygnaz &slong;kyl&iac;
&th;<expan abbr=&bar;>via</expan>t
uvi&slong;t e<expan
abbr=&z;>r</expan> hvar uvin<expan
abbr=&z;>er</expan> &slong;it&iac;a
&finscl;leti &finscl;y&rmaj;<expan
abbr=&z;>er</expan>
```

Norrønt

Gáttir allar,
áðr gangi fram,
um skygnaz skyli;
þvíat óvíst er,
hvar óvinir sitia
á fleti fyrir.

Norsk gjendiktning, av Ludvig Holm-Olsen (1985)

Åpner du døra
til ukjent hus,
skal du være varsom,
skal du være vaktstom,
for uvisst er å vite
om uvenner alt sitter benket der inne.

Les mer om Text Encoding Initiative og Extensible Markup Language på henholdsvis:

www.tei-c.org og

www.oasis-open.org/cover/xml.html

lenking mellom forskjellige typer tekster gjør det mye enklere å konsultere originalskrifter og andre relevante kilder. Kildenære gjengivelser, gamle og nye oversettelser og fortolkninger, samt digitaliserte faksimiler av originalskriftet kan sidestilles. Man er ikke lenger så prisgitt kvaliteten på formidlernes arbeid, fordi man nå kan gå direkte til svært gode gjengivelser av originalkildene.

Tidligere var kildekonsultasjoner og tekst-sammenlikninger en svært tidkrevende affære. I verste fall måtte forskeren oppsøke håndskriftsarkiver i flere land for å få tilgang til originalkildene. Storparten av de norrøne håndskriftene finnes nå i Reykjavik og København, men det er også en del som ligger i Sverige, Norge og andre europeiske land. Arkivene er naturlig nok svært restriktive med utlån.

— Etter hvert vil tekster og faksimiler bli tilgjengelig på Internett, og de kan inkluderes eller enkelt henvises til i de elektroniske utgivelsene. Da blir forskernes jobb langt enklere, sier professor Odd Einar Haugen.

Snorres og andre sagaer

Forskerne ved Senter for høyere studier arbeider med elektronisk utgivelse av en lang rekke middelaldertekster. Noen konsentrerer seg om Snorres kongesagaer, mens andre tar for seg eldre, uhistoriske sagaer – såkalte fornaldersagaer – samt religiøs og grammatisk litteratur som er overlevert i andre manuskripter fra middelalderen.

ES

Forskningsgruppen "Utgivelse av middelaldertekster" består av (f.v.) førsteamanuensis Jon Gunnar Jørgensen, Universitetet i Oslo; stipendiat Rune Kyrkjebø, Universitetet i Bergen; professor Hubert Seelow, Universitetet i Erlangen-Nürnberg; førsteamanuensis Kolbrún Haraldsdóttir, Universitetet i Erlangen-Nürnberg; professor Jonna Louis-Jensen, Københavns universitet; og professor Odd Einar Haugen, Universitetet i Bergen (leder). Dr. Karl Gunnar Jobansson, Universitetet i Växjö og førstekonsulent Espen Ore, Universitetet i Bergen var ikke til stede da bildet ble tatt. (Foto: Ellen Stokland)

Dansk professor stiller spørsmålstegn ved vår historie: Skrev Snorre hele Heimskringla?

Danske professor Jonna Louis-Jensen tar ikke for gitt at det var Snorre Sturlason som skrev de norske kongesagaene til det sammenhengende historieverket Heimskringla. (Foto: Ellen Stokland)

Det kan ikke dokumenteres at Snorre Sturlason har forfattet hele Heimskringla med verkets kronologi, hevder danske Jonna Louis-Jensen.

Trolig var det andre som satte sammen Snorres tekster til dette grunnleggende verket i norsk historie, flere år etter at Snorre selv var død.

Hun utfordrer vår historieforståelse, danske Jonna Louis-Jensen (64), professor i islandsk språk og litteratur ved Københavns universitet, som for tiden deltar i SHS-gruppen med fokus på utgivelse av middelaldertekster. For mens de fleste av oss tar for gitt at det var ene og alene Snorre Sturlason som skrev kongesagaene, så sår Louis-Jensen tvil om Snorres forfatterskap. Hun mener det ikke finnes tilstrekkelig dokumentasjon til å hevde at det var han som forfattet kongesagaene, slik vi har lært dem å kjenne i Heimskringla.

I oppslagsverk og historiebøker står det gjerne at Heimskringla er en historisk fremstilling av de norske konger fra oldtiden og frem til 1177. Det heter videre at verket er skrevet av Snorre Sturlason, som har benyttet skaldekvad og andre både muntlige og skriftlige overleveringer som historisk kildemateriale. Og de færreste av oss har vel noen sinne tvilt på at det var den mektige islendingen Snorre som skrev Norges kongesagaer. Men den danske professoren Jonna Louis-Jensen og flere av hennes kolleger ypper nå til strid om denne tradisjonelle oppfatningen av historien.

– Det er faktisk mer som taler for at det ikke var Snorre som skrev Heimskringla i sin

fulle form, sier Jonna Louis-Jensen og påpeker at alle originaltekstene til Snorre er gått tapt.

– Tekster fra middelalderen er overlevert gjennom håndskrevne avskrifter. Noen av disse avskriftene er rene kopier, andre er redigerte og omarbeidete versjoner av eldre tekster.

Flere avskrifter

I middelalderen hadde man ikke samme forfatterbegrep som i dag. Prosatekster ble ikke oppfattet som opphavsmannens åndelige eiendom, men ble overlevert anonymt og fritt inkludert og redigert inn i nye tekstlige sammenhenger. Det var ikke noe klart skille mellom forfatter, redigerer og avskriver, og det hørte til sjeldenhetene at tekster ble signert eller oppgitt en forfatter. Derfor vet vi som regel ikke hvem som har skrevet eller avskrevet tekstene. Likevel er det enkelte personer som fremstår som viktige skribenter og som blir referert til i andre tekster, blant dem Snorre Sturlason.

Det finnes flere avskrifter av Snorres arbeider, men bare én tekst fra middelalderen inneholder "hele" Heimskringla. Nettopp derfor er det grunn til å tro at den er satt sammen av andre, mener Louis-Jensen.

Kringla skrevet i 1260

Dessverre gikk den originale teksten – den såkalte Kringla – tapt i en stor brann i København i 1728, men heldigvis var det da gjort flere avskrifter. Bare ett eneste originalt tekstblad slapp unna flammene. Det befant seg i Sverige, trolig som dokumentasjon for autentisiteten til en avskrift tror Louis-Jensen.

– Takket være håndskriften på dette tekstbladet, har vi kunnet fastsette at Kringla trolig ble skrevet av en islending rundt 1260. Snorre Sturlason døde i 1241, noe som utelukker at han skrev dette manuskriptet. Men det kan jo ha vært en avskrift av noe han skrev, sier Louis-Jensen, som også påpeker at Snorre var en svært mektig mann og aktiv politiker som var involvert i flere stridigheter. Noe som blant annet førte til at den norske kongen beordret hans død. Snorre ble hugget i hjel med øks i 1241.

– Hans aktive liv tatt i betraktning, så er det grunn til å tro at Snorre neppe hadde ro på seg til å sette seg ned for å skrive og redigere hele Heimskringla, mener Louis-Jensen.

I Kringla er kongesagaene satt sammen i kronologisk rekkefølge, og i sagaene om kon-

gene som fulgte etter Olav den hellige er de mirakler Olav utrettet flettet inn i historiens kronologi. Ingen andre overleverte tekster fra middelalderen har denne konstruksjonen, men man kjenner likevel igjen Snorres tekster fra andre avskrifter.

Forskere mener også å gjenkjenne en forfatterpersonlighet i tekstene, og denne tilskrives Snorre. Louis-Jensen avviser derfor ikke at Snorre kan ha skrevet tekstene i Heimskringla. Men kildematerialet er svakere enn man har pleid å tro, dog finnes ingen bedre kandidat enn Snorre. Det Jonna Louis-Jensen stiller spørsmålsteget ved er hvorvidt det var Snorre som satte det sammen til et kronologisk historieverk.

Redigert av Snorres nevø?

– Forskere deler gjerne Heimskringla i tre, der oldtiden utgjør del I, sagaen om Olav den hellige er del II, mens kongene som følger etter Olav den hellige er beskrevet i del III, forklarer den danske professoren.

– Vi har flere atskilte avskrifter av disse delene med forholdsvis stort samsvar seg imellom, hvilket skulle tilsi at de er trofaste mot originalene som trolig er skrevet av Snorre. Men det vanlige er en sammensetning av del I og del III, noen ganger ispedd andre tekster med andre opphavsmenn. Sagaen om Olav den hellige, slik Snorre trolig skrev den, er stort sett reproduisert for seg selv.

– Vi vet ikke hvem som skrev Kringla, men vi vet at han var islandsk og at han har skrevet flere tekster. I så måte er han godt kjent. Louis-Jensen lanserer dog en mulig kandidat som redaktør for Snorres kongesagaer, nemlig Snorres nevø Ólafur hvítaskald. Han er anerkjent som opphavsmann til Knytlinga saga, en middelaldertekst som likner veldig på Heimskringla både i språk og konstruksjon. At Ólafur hvítaskald også skal ha kunnet Snorres arbeider utenat, er med på å styrke denne teorien.

Endrer litteraturhistorien

Men selv om Jonna Louis-Jensen betviler Snorre Sturlasons forfatterrolle i forhold til Heimskringla, så underslår hun ikke hans betydning for kongesagaene. At de middelalderske avskriftene ser ut til å være tett opp til originalarbeidene, skulle tilsi at avskriverne hadde svært stor respekt for ham. Han er dessuten referert til i andre middelaldertekster, hvilket er årsaken til at vi faktisk kjenner til hans identitet.

– Tradisjonelt har litteraturhistorien beskrevet forskjellige forfattere opp gjennom historien. Men det er først i romantikken man får et begrep om den geniale og

enestående forfatter. Litteraturhistorien før 1800-tallet må fokusere mindre på verker og forfatter og i stedet ta for seg tekstene.

– Filologene sammenlikner forskjellige håndskrifter av samme tekst, forklarer den danske professoren. – Vi går gjennom dem ord for ord for å finne frem til forholdet dem imellom og hvilket håndskrift som er det opprinnelige. Vi arbeider ikke etter en idé om at teksten har en forfatter. Et mangfold av tekster med mer eller mindre ukjente opphavsmenn danner grunnlaget for den middelalderske litteraturhistorie, sier den danske professoren og forklarer at i studiene av håndskrifter fra middelalderen er det tekstene som sådan som står i fokus.

– Snorre Sturlasons historiske og litteraturhistoriske betydning blir ikke mindre av den grunn, men det er kanskje på tide med et mer nyansert syn på hans forfatterskap. Den anonyme redaktøren for Heimskringla burde jo også få sin del av æren.

ES

Var det Snorre Sturlason som skrev det fullstendige historieverket Heimskringla? (Ill: Snorre Sturlason tegnet av Christian Krogh)

Heimskringla – fra Odin til kong Sverre

Heimskringla forteller om de norske kongene, like fra urtiden fram til slaget på Re i 1177.

Deretter overtar Sverres saga, Bagler-sagaene og Håkon Håkonssons saga, slik at det i forskjellige kongesagaer blir gitt en sammenhengende kronologisk fremstilling av norsk historie fram til Håkon Håkonssons død i 1263.

Heimskringla faller i tre deler: (1) fra urtiden til og med Olav Tryggvason, (2) Olav den hellige, (3) Magnus Gode til og med Magnus Erlingsson. Historien blir ført tilbake til Odin og æsene i Asia, via kongene i Ynglinge-ætten fram til den historiske Halvdan Svarte og kongene i Hårfagre-ætten like til kong Sverre.

Verket bygger på eldre skriftlige kilder, og fikk sin utforming på 1220-tallet eller tidlig på 1230-tallet. I noen senere kilder er det

tilskrevet Snorre Sturlason (1179-1241), og her til lands går det gjerne under navnet "Snorres kongesagaer". Tittelen Heimskringla, "den runde jordskiven", går tilbake på åpningslinjene i Ynglinge-sagaen, og gir ingen indikasjon på at dette er kongesagaer, men denne tittelen er nå godt innarbeidet. Som historieverk er Heimskringla enestående for sin tid, og det er fremdeles spennende og engasjerende lesning.

Verket har vært oversatt til norsk flere ganger. Mest kjent for dagens lesere er Gustav Storms bokmålsoversettelse fra 1900 og Steinar Schjøtt's nynorskoversettelse fra 1901; begge er senere revidert og kom som parallelle jubileumsutgaver i 1979. Illustrasjonene til bl.a. Erik Werenskiold, Gerhard Munthe, Christian Krogh og Halfdan Egedius er blitt en integrert del av verket og har uten tvil vært med på å gi Heimskringla en unik plass også i moderne norsk litteraturhistorie.

OEH

Senter for høyere studier

Senter for høyere studier er en frittstående stiftelse med styre oppnevnt av Det Norske Videnskaps-Akademi og Universitets- og høyskolerådet. Fremstående forskere fra inn- og utland inviteres til ett års forskningsopphold i senterets lokaler i sokkel- og loftsetasjen i Vitenskapsakademiets villa på Drammensveien.

Virksomheten er hvert år organisert i tre forskningsgrupper, hver på seks til ti medlemmer. Hver gruppe planlegges og organiseres innenfor et samlede tema og ledes av en eller flere fremstående forskere. Gruppene blir valgt fra hvert av de tre følgende fagområder:

- Humaniora
- Samfunnsvitenskap/jus
- Naturvitenskap/medisin

SHS er en ren grunnforskningsinstitusjon der deltakerne ikke har andre forpliktelser enn egen forskning.

Styret ved SHS:

Professor Aanund Hylland (leder)
Professor Jan Fridthjof Bernt (nestleder)
Fylkesmann Ann-Kristin Olsen
Prorektor Kathrine Skretting
Professor Bjørn Tysdahl
Professor Tore O. Vorren
Generalsekretær Hans M. Barstad
(observatør DNVA)

Tidligere SHS-forsker Nils Christian Stenseth. (Foto: Ellen Stokland)

Forskningsrådets pris til SHS-forsker

I september mottok biologiprofessor Nils Christian Stenseth, Universitetet i Oslo, Forskningsrådets pris for fremragende forskning innen populasjonsøkologi.

I 1996-1997 ledet Stenseth forskningsgruppen Lemen-syklusens mysterium ved Senter for høyere studier.

Såkalte lemenår med stor forekomst av lemen skjer hvert tredje år, en god forståelse av denne syklusen kan bidra til en bedre naturforvaltning. Stenseths forskning har blant annet gitt verdifulle bidrag til et stort internasjonalt prosjekt i Tanzania hvor smånagere årlig ødelegger store maisavlinger.

Et internasjonalt ekspertpanel karakteriserte nylig forskningsmiljøet rundt Stenseth og hans kolleger ved Biologisk institutt som et av verdens aller fremste innenfor sitt felt.

Stenseth får prisen på 500.000 kroner for langvarig og fremragende forskning, og som en inspirasjon til å videreutvikle et miljø som rekrutterer studenter og nye forskere til et forskningsmiljø i verdensklasse.

ES

SHS inn i sitt niende år

Da SHS inviterte til offisiell åpning av sitt niende akademiske år, innledet professor Stein W. Wallace humoristisk om tomflaske-sjåførers beslutninger under usikkerhet.

5. september ble det niende akademiske året ved Senter for høyere studier offisielt åpnet av senterets nye styreleder, Aanund Hylland. Deretter gikk ordet til ettermiddagens hovedtaler, professor Stein W. Wallace som leder forskningsgruppen "Beslutninger under usikkerhet".

Wallaces foredrag var en kort og ikke minst humoristisk innføring i gruppens forskningsområde. Blant annet gjorde han rede for hvilke matematiske modeller, teoretiske overveielser og usikkerhetsmomenter en lastebilsjåfør ville

stå overfor, dersom han skulle avgjøre hvilken reiserute som er den mest effektive når han skal hente tomflasker ved byens restauranter. Foredraget vekket begeistring blant tilhørerne, som besto av husets egne forskergrupper, gjester fra gruppemedlemmenes respektive ambassader, tidligere og fremtidige

Beslutninger under usikkerhet: – Hvilken reiserute er den mest effektive, spør professor Stein W. Wallace, NTNU. (Foto: Ellen Stokland)

SHS-forskere, samt de sedvanlige venner av akademiet. Åpningen ble deretter avrundet med enkel servering i Vitenskapsakademiets vakre lokaler.

ES

Senter for høyere studier

ved Det Norske Videnskaps-Akademi

Vitenskapelig leder/ansvarlig redaktør: Ole-Jørgen Skog

Kontorsjef: Unn Haaheim Hagen

Drammensveien 78, 0271 OSLO

Telefon: 22 12 25 00 Telefaks: 22 12 25 01

E-post: shs@shs.uio.no

Internett: <http://www.shs.uio.no/>

SHS Informasjonsblad

Redaktør/layout: Ellen Stokland

E-post: redaksjon@shs.uio.no

Trykk: EKB Grafisk AS, Oslo

Opplag: 8500 (norsk) 1000 (engelsk)

SHS Informasjonsblad kommer ut to ganger i året og skal informere om aktivitetene ved senteret, samt skape tettere kontakt mellom forskningsmiljøene. Gjentykk av bladets artikler er kun tillatt etter avtale med redaktøren.